

Dagthema: god, met een kleine g

Overweging 13 oktober – Bart-Jan van Gaart

“... De relatie tot de mens,
waarin het contact met het goddelijke zich voltrekt,
is niet een soort geestelijke vriendschap,
maar een vriendschap die zich uit, bewijst en voltooit
in een rechtvaardige economie en waarvoor iedere mens
ten volle verantwoordelijk is ...”

Eerste lezing uit Psalm 100 uit Psalmen vrij

Tweede lezing uit Psalm 77 uit Psalmen vrij

Lied

Juut Meijer / Tom Löwenthal

Hore mijn oor het ongehoorde,
dat ik bedacht ben op wat ik zie,

onze monden dat zij vrede roepen,
onze handen dat zij troosten.

Dan zullen mijn voeten gaan waar liefde is,
mijn hart overvloeien van vreugde.

Psalm 100 *Uit: Psalmen Vrij*

Ik-zal is de god -
die stem.

Hij heeft ons gemaakt -
wij niet hem.

Hij voert ons
door ruige oorden

naar de bron
van zijn woord.

Dank daarvoor
en gezegend

Gij die uw gemeente
bijeenhoudt.

Lied

Juut Meijer / Tom Löwenthal

Hore mijn oor het ongehoorde,
dat ik bedacht ben op wat ik zie,

onze monden dat zij vrede roepen,
onze handen dat zij troosten.

Dan zullen mijn voeten gaan waar liefde is,
mijn hart overvloeien van vreugde.

Woord ten geleide

Goedmorgen, hartelijk welkom heet ik jullie allen.

Klein woord. Vluchtig woord. Leeg woord. Gevloekt woord. Welk woord? God. Doorgaans met grote G geschreven, soms met kleine g. Dat kan ook, met kleine g, want 'god' is geen eigennaam, maar een soortnaam. In de bijbel wemelt het van de goden. En ook als je die 'afgoden' noemt, wat de Hebreeuwse bijbel niet doet, maar wel de gangbare vertalingen - ook dan blijven het goden.

Het komt weleens voor dat 'god' in een overweging hier op zondag niet voorkomt, niet genoemd wordt. Dat kan en mag - ook enkele bijbelboeken, Ester en Hooglied, laten 'god' achterwege.

En dan de regenboog van Genesis hoofdstuk 9 als Gods belofte dat de ijskappen niet zullen smelten - aldus de voorganger van een megakerk in de Verenigde Staten.

Wie 'god'? Wat 'god'? God met zijn Naam, 'Ik zal er zijn', die ene, atypische. Is die van toen ook die van nu? God met ons. En dan weer: God in ons. En ook: God tussen ons in.

Of luister naar de woorden van Psalm 77 vrij.

Voorlezing uit Psalm 77 vrij

Mijn stem is mij vergaan.

Ik roep zonder geluid.

Hemel, hoor je mij?

Ooit was iemand daar

die ik noemde 'god'.

Jij. Besta je nog?

*

Ik denk aan vroeger, dagen van ooit,
dwalend door mijn geheugen.

Ik zong in de nacht, ik was
alleen met mijzelf en met jou.

Ik graaf in mijn ziel, en weet niet -
ben je nog die van toen?

Ben je een ander geworden,

pag. 2

die geen genade meer kent?

Maar ik weet nog je woorden,
wonderen in mijn oren

de stem die mij stuurde ten goede –
ik hoor je nog, diep in mijn hart.

Lied

Huub Oosterhuis / Antoine Oomen

Hoor je mij,
voor mij geen ander dan jij,
bij jou alleen ben ik veilig.

Godheid had mij in haar macht,
offers eiste zij, bloed,
ik heb ze gebracht.
Haar grote namen waaiden voorbij.
De jouwe niet, die is hier op mijn lippen.

Hoor je mij...

Enige die ik nog ken,
alles ben je me,
erfdeel en beker.
Lieflijke oorden vielen mij toe.
Mijn hart klimt in mij
mijn geest wordt wijd:
Jij verkoopt mij niet,
voor geen prijs,
voor geen ander.

Hoor je mij ...

Overweging

Ik was 21 toen ik theologie ging studeren. Belachelijk jong. De vraag naar de zin van het leven speelde niet. Ik was nauwelijks bekomen van het feit dat ik leefde, dat de wereld voor mij open lag en dat het tijd werd om mij volwassen te gaan gedragen.

Meer werd ik in beslag genomen door mijn ontlukende homoseksualiteit waar ik vanaf ongeveer mijn zesde wel een soort vermoeden van had maar waarvan ik dacht dat het met de tijd wel over zou gaan. We schrijven 1983. Ik woonde in die tijd in de pastorie van de Dominicus aan de Spuistraat. Een piepklein kamertje driehoek achter, waar de muren op mij af kwamen. Ik was er zo weinig mogelijk. Ik was in Amsterdam gaan wonen om mij ten volle in het studentenleven te kunnen storten, maar merkte toen ik er eenmaal woonde, dat de behoefte van studenten om elkaar na een hele dag colleges 's avonds ook nog eens op te zoeken, beperkt was. In zekere zin voelde ik mij eenzaam, een eenzaamheid die ik probeerde te verdrijven in de Amsterdamse horeca.

Onbekende ziekte

En toen lagen er ineens folders in de brievenbus over een geheimzinnige onbekende ziekte die al slachtoffers maakte. Een ziekte die de afweer verwoestte en waar geen kruid tegen gewassen was. Ik herinner me alsof het gisteren was dat de informatie in de folder me de adem benam. Ik voelde een plotselinge misselijkheid opkomen en het klamme zweet brak me uit. Ik dacht maar één ding: ik ben erbij! Wat volgde: doodsangst, schaamte. Hoe lang nog? En als..., hoe vertel ik het mijn ouders? Maar ook: waarom, waarom nu? Zouden de mensen die riepen dat het "de Heere een gruwel was" dan gelijk hebben? Naarmate de tijd verstreek werd er meer bekend. De ziekte kwam vooral voor onder homoseksuelen en werd waarschijnlijk overgedragen tijdens seksueel verkeer. Er was nog geen test en er was geen enkele remedie. Net als vele anderen wachtte ik bang op de dingen die komen zouden. Of misschien niet, zou dat kunnen? Zo nu en dan verdween er een gezicht uit het uitgaansleven.

Permanente angst

Soms werd er een naam gefluisterd: hij ook? Deze situatie duurde jaren. De angst vestigde zich permanent in mijn lichaam en mijn geest. Ze sloeg als het ware naar binnen. Nachten van staren naar het plafond. Eruit gaan en dwalen door de stad. Overdag geen energie om het ene been voor het andere te zetten. Zie je wel daar heb je het al! Ieder pijntje, ieder griepje was de aankondiging van dat grote zwarte. Seksualiteit was, hoe veilig ook, niet het vieren van het leven, maar het tarten van de dood. Zie dat maar weer uit je systeem te krijgen. In een van die doorwaakte nachten pakte ik een boekje op. Dit boekje, Gebeden en Psalmen van Huub Oosterhuis. U kunt zien dat het vaak buiten de boekenkast is geweest. Op bladzijde 172 las ik: "Stof en as verheerlijken u niet. Wat hebt Gij eraan als ik dood ga? Genees me wel, genees me niet. Wat niet kan, kan niet. Genees me van mijn angst." Met die woorden viel ik in slaap. En nog eens, en nog eens. Maar het bleef stil aan de andere kant. En mijn angst werd een soort veenbrand die soms plotseling hevig oplaaide.

Verbitterd en opstandig

Met Psalm 73 riep ik: "Waarom heb ik in u geloofd? Ik was verbitterd en opstandig, ik was gewond tot in mijn ziel. Ik was een reddeloos dier." De God van mijn jeugd, lieve Heertje geef mooi weertje. Die van "stil maar wacht maar alles wordt nieuw." Hij had mij in de steek gelaten. Was het dan zo erg wat ik gedaan had? Nee, ik had geen berouw. Ik kon en wilde me niet voorstellen dat wie ik was en wat ik deed zondig was. Beeld en gelijkenis, toch? Ik voelde

me verraden en verlaten. Deze zwijgende God van willekeur, die niet deed wat hij beloofde, niet te volgen, niet te begrijpen. Hij had mij verzaakt. Hij had zijn geloofwaardigheid verloren. Ik besloot dat het tijd was dat wij afscheid namen van elkaar.
(tekst loopt door na het lied)

Lied

Huub Oosterhuis / Tom Löwenthal

Op mijn levenslange reizen
twijfel, donker achtervolgt mij.
Liefde, blind, holt voor mij uit,
zing ik steeds op and're wijzen
over wie ik niet kan spreken,
zing ik: "ooit, mijn hart te breken,
ooit mijn hart voor jou te breken".

Opgereisd, pas halverwege,
met een keel kapot gezongen,
met een hart voor wie gebroken,
kruip ik onder doornenstruiken,
druk mijn ogen in de aarde,
smee dat nu het eind zal komen,
smee de dood, dat hij zal komen.

mmm...
spoorloos trok voorbij de twijfel,
waar ik lag. De liefde keerde,
zag mij, bracht mij drank en spijs,
deed mij opstaan uit de dood.
Nog een leven zal ik reizen.
Nooit meer zonder reisgenoot.

Vervolg overweging

Waarom geef ik jullie deze inzicht in een donker stuk van mijn levensgeschiedenis? Omdat ik zomaar denk dat jullie, althans velen van jullie hier zitten met een vergelijkbaar verhaal. Ik bedoel een crisis in je leven die het onmogelijk maakt om nog langer in die "God Almachtige Vader" te geloven. En als u, gelukkig voor u, niet zo'n verhaal heeft, dan is er altijd nog die alles overtreffende vraag: Waar was God in Auschwitz? Wij hebben hier een schuilplaats gevonden waar op een andere manier over god gesproken wordt, dus over een andere god. Als er een God is, is het een ander! Daarmee heeft deze Duif haar oorsprong van schuilkerk hervonden. Toen en nu tegen de orthodoxie van Nicea, Heidelberg en Rome. God, drie letters, maar een overvloed aan inhoud, beelden, gedochten, misverstanden. Een woord dat mensen inspireert tot grote daden maar ook en niet zelden, aanzet tot het laagste wat de mensheid te bieden heeft.

Een woord van niets

De Utrechtse theoloog Lucien van Liere verwoordt het als volgt: "God is een woord voor niets, een woord voor niemand, maar impliceert steeds, waar het verschijnt, een wending, een kring van het gesprek. God is groot (Mohammed), god is liefde (Benedictus XVI), god is waarheid (Thomas), god is niet groot (Hitchens), god zit in de neuronen (Reese), god is lyriek

(Cleveland), god is dood (Nietzsche), god is voor suckers (Atheïst weblog), god is met jou (Tolstoi), god is mijn co-piloot (Florey), god is een werkwoord (Cooper), god is onnodig (Hawking), god is een goed idee (Verhoeven)...” Dus God als zevenklapper die alle kanten uitschiet. De vraag dringt zich op: wie is God in deze Duifgemeenschap. Hoe proberen wij hier God ter sprake te brengen? God zij dank hebben wij hier geen vast credo of geloofsformule, een te aanvaarden catechismus. We hebben geleerd dat spreken over god stamelen is. Bij de voorbereiding van deze viering vroeg ik de aanwezigen in een paar steekwoorden te zeggen wie of wat god is. De antwoorden?: liefde, kracht, oorsprong, alles overstijgend, hoop...

Stem tot jou gericht

Voortdurend lezend en studerend in dat boek dat ons gegeven is, valt te leren dat God hetgeen is waar je voor gaat. ‘Is dat de vrije markt? Is dat de nieuwste telefoon? Is dat wit over kleur? Is dat rijk over arm? Is dat de man over de vrouw?’ ‘Alle ‘godheid’ van de wereld, zwijgt meedogenloos, commandeert, hoont, beschuldigt of beveelt. Maar deze roept. Stem tot jou gericht. Deze komt als geroepen.’ Een God met een naam als een opdracht: Ik zal er zijn. ‘Afgedaald ben ik om te bevrijden.’ Te bevrijden uit slavernij en verslaving, uit achterstelling en onderdrukking van mensen.

Al lezend blijft geen andere conclusie over dan dat God in de bijbel niets anders is dan een woord voor een andere, nieuwe, wereld. Zondag aan zondag zeggen we hier tegen elkaar dat een nieuwe wereld gerealiseerd moet worden, waar brood en recht en waardigheid en liefde is voor al wat leeft. Het bestaansrecht van deze ekklesia is daartoe een oefenplaats te zijn.

Afscheid nemen van de god van mijn jeugd. Ik dacht dat het zo iets zou zijn als het doorprikken van een zeepbel. Eerst was er iets, zichtbaar, maar zonder inhoud. En als je dat doorpikt dan is het weg. Voorgoed. Zo werkt het helaas niet. Iets, een idee, een beeld, dat je met de paplepel is ingegeven, dat zichzelf voortdurend bevestigt in de cultuur waarin je leeft, in taal, kunst, muziek, in feestdagen, daarvan bevrijd je jezelf niet een twee drie. Zo’n afscheid is geen moment, maar een proces.

God, vaderfiguur

Soms betrap ik mijzelf erop dat ik mij dan toch weer wend tot die god vaderfiguur. Misschien wel omdat een mens op zulke momenten naar een vaderfiguur verlangt. Iemand die over je waakt, je beschermt en zorgt dat het allemaal weer goed komt. Ik ben met de tijd milder geworden jegens mijzelf bij het terugvallen op die god. Want in plaats van dat ik letterlijk of figuurlijk naar boven kijk, kijk ik opzij en daar staan mensen, die voor elkaar proberen zo goed als God te zijn. Geen God in de verte, op zijn troon, maar een god met een kleine g, één die je jij mag noemen. Wisten jullie dat het Nederlands de enige taal is die God traditioneel met U aanspreekt? Du, toi, de Engelsen hebben er zelfs hun verder in onbruik geraakte jij-vorm, thou voor bewaard. Deze god van brood en recht en waardigheid voor allen, deze god laat zich kennen waar mensen goed zijn voor elkaar. Laat zich kennen in de liefde van mensen. Het is een god die niet zwijgt maar tot ons spreekt in zijn woord en in de stem van ons geweten. Hij zet ons aan om uit te gaan naar mensen in nood. Hij laat zich zien in de ogen van onze naaste. Deze is het wie noemen: onze god, over wie filosoof Emmanuel Levinas zegt: ‘In het feit dat de relatie tot het goddelijke via de relatie tot de mensen verloopt en met de sociale rechtvaardigheid samenvalt, ligt de hele geest van de Joodse bijbel. Nog eens: In het feit dat de relatie tot het goddelijke via de relatie tot de mensen verloopt en met de sociale rechtvaardigheid samenvalt, ligt de hele geest van de Joodse bijbel.’

‘Mozes en de profeten bekommeren zich niet om de onsterfelijkheid van de ziel, maar om de arme, de weduwe, de wees en de vreemdeling. De relatie tot de mens, waarin het contact met het goddelijke zich voltrekt, is niet een soort geestelijke vriendschap, maar een vriendschap die zich uit, bewijst en voltooit in een rechtvaardige economie en waarvoor iedere mens ten volle verantwoordelijk is.’

Tenslotte de dichter aan het woord. Al het voorgaande in een paar regels gevangen:

*Opperwezen onbewogen
tijdloos hier nu eerste zijnde
ongevonden steen der wijzen.*

*God van Jesjoea gehangen
god na Auschwitz jij verwaaide
as van Joden aan mijn schoenen.*

*Uit uw verte ongenaakbaar
afgedaald in onze breinen
roepend licht en mens waar ben je?*

*Jij niet god die wij ons dachten
doodse stilte, nacht der nachten
stem van zwijgen, vreemde vriend.*

Muziek

Intermezzo - Mededelingen en collecte

Dienst van de tafel

Hier begint de dienst van de tafel,
viering van eucharistie,
ritueel van solidariteit:
laat ons bidden.

Gij met uw naam onnoembaar, God,
woord onberekenbaar
droom dwaasheid kracht bevrijding,
Gij die uw weg gaat ongezien
God van vreemdelingen, niemand,
God van mensen, lopend vuur,
Gij ongehoord in deze wereld –
wees geloofwaardig hier en nu
of ooit één ogenblik,
open de deuren van uw licht
zodat wij U zien.
Als Gij de God zijt
die de mensen liefheeft,
open ons dan voor U.

Lied

Huub Oosterhuis / Bernard Huijbers

- A: Gij die weet wat in mensen omgaat
aan hoop en twijfel, domheid,
drift, plezier, onzekerheid.
- Vz: Gij die ons denken peilt
en ieder woord naar waarheid schat,
en wat onzegbaar is onmiddellijk verstaat.
- K: Gij toetst ons hart en Gij zijt groter dan ons hart;
op elk van ons houdt Gij uw oog gericht;
en niemand of hij heeft een naam bij U,
- Vz: en niemand valt of hij valt in uw handen,
en niemand leeft of hij leeft naar U toe.
- A: Maar nooit heeft iemand U gezien.
In dit heelal zijt Gij onhoorbaar.
En diep in de aarde klinkt uw stem niet;
en ook uit de hoogte niet,
- Vz: en niemand die de dood is ingegaan,
keerde ooit terug om ons van U te groeten.
- A: Aan U zijn wij gehecht, naar U genoemd.
Gij alleen weet wat dat betekent. Wij niet.
Wij gaan de wereld door met dichte ogen.
- K: Maar soms herinneren wij ons een naam,
een oud verhaal dat ons is doorverteld,
over een mens die vol was van uw kracht,
Jezus van Nazareth, een jodenman;
- A: in hem zou uw genade zijn verschenen,
uw mildheid en uw trouw; in hem zou voorgoed
aan het licht gekomen zijn hoe Gij bestaat:
weerloos en zaveloos, dienaar van mensen.
- Vz: Hij was, zoals wij zouden willen zijn:
een mens van god, een vriend, een licht,
een herder, die niet ten eigen bate heeft geleefd,
en niet vergeefs, onvruchtbaar, is gestorven;
- A: die in de laatste nacht dat hij nog leefde,
het brood gebroken heeft en uitgedeeld,
en heeft gezegd: "neemt, eet, dit is mijn lichaam,
zo zult gij doen tot mijn gedachtenis."
- A: Toen nam hij ook de beker, en hij zei:
"dit is het nieuw verbond, dit is mijn bloed,
dat wordt vergoten tot vergeving van uw zonden.
Als je uit deze beker drinkt, denk dan aan mij."

- Vz: Tot zijn gedachtenis nemen wij daarom dit brood,
en breken het voor elkaar:
- K: om goed te weten wat ons te wachten staat,
als wij léven, hem achterna.
- A: Als Gij hem hebt gered van de dood,
God, als hij dood en begraven, toch leeft bij U,
redt dan ook ons en houdt ons in leven,
haal ook ons door de dood heen, nu
en maak ons nieuw, want waarom h́j wél,
en waarom wij niet?
Wij zijn toch ook mensen.

Nodiging

Breken en delen van brood en wijn

Lied

Huub Oosterhuis / Antoine Oomen

Nooit hoorden wij
andere stemmen dan de onze.
Nooit waren er handen die doen
wat handen niet kunnen.
Nooit andere
goddelozer mensen dan wij.

Maar er was daglicht,
alle dagen, wat ook gebeurde,
alsof wij liepen
over een onzichtbaar weefsel,
boven de afgrond gespannen,
dat niet scheurde.

Nooit werd iemand
weggetild uit de tijd.
Maar soms even
wordt lijden opgeschort
of dragen mensen het samen.
Zo zouden wij moeten leven.

Voorbeden

Jij Barmhartige
die ons smeekt,
stem die ons bij name roept
in mensen die geen verweer hebben,
op ons zijn aangewezen, bij nacht en ontij -
dat wij hen niet laten vallen,
ons ontfermen over hen.

Dat wij onder ogen zien wat nu gebeurt:
de kaalslag van onze lieve aarde,
het smelten van de ijskappen,
de uitroeiing van ecosystemen -
en hoe de armsten van de armen
daar het zwaarst door worden getroffen.

O god, waar god, wat god - er is geen god.

Jij Barmhartige
als jij bestaat:
wees dicht bij ons op moeilijke momenten,
met ons stille verdriet,
onze verzwegen pijn,
onze verborgen eenzaamheid.

En als wij ons verraden voelen, ontgoocheld, vernederd.

Wek in ons de kracht alles te weerstaan
wat ons afstompt en innerlijk leeg maakt,
wat ons uit elkaar slaat.

En dat wij leren, zonder aarzelen, zonder tijdverspilling,
de gestage verwoesting van onze moeder aarde tegen te gaan
door de rijkdom van het genoeg.

Voor hen in ons midden die ziek zijn,
om bijstand en troost,
om genezing als dat mogelijk is,
om verzachting van pijn en leed.

Voor alle stervenden, om een waardig levenseinde,
voor hen die over hen waken in hun laatste dagen en uren.

Onze doden gedenken wij,
allen die wij zo missen -
in stilte hun namen, een voor een.

Voor al onze levenden,
kinderen, kleinkinderen, geliefden, vrienden, collega's,
allen die aan zorg en aandacht zijn toevertrouwd,
dat wij hen niet verwaarlozen,
niet uit het oog verliezen.

Zo, met deze woorden en nog andere,
met alles wat in ons omgaat,
hoop, vreugde, twijfel, verslagenheid,
zo komen wij nader en zingen jou toe:

Onze Vader

Onze Vader in het verborgene
uw naam moet worden gekend en volbracht
uw rijk van vrede zal worden gevestigd
uw wil geschiede: hemel op aarde.

Geef ons vandaag ons brood, en morgen,
schild kwijt onze schulden
zoals wij kwijtschelden een ander zijn schuld.
En beproef ons niet boven onze kracht.
En bevrijd ons uit de macht van onrecht

Zegenbede

Lied

Huib Oosterhuis / Antoine Oomen

Zoals een moeder zorgt
voor kinderen, haar toevertrouwd,
en waarborgt dat zij leven:
zo werkt een God van liefde
en geen uur verflauwt zijn vuur.
Niet meer verstomt het woord
dat Hij ons heeft gegeven.

Het neemt ons bij de hand,
dat woord, geduldig voert het ons
uit angstland weg naar vrijheid.
Zo onbegaanbaar dwars die weg,
zo hoog, zo heet en droog.
Laat mij niet moeten gaan
als Gij niet zelf nabij zijt.

Een waterval van licht,
van vreugde en gereede hoop,
van inzicht en vertrouwen:
zo overkomt Gij mensen,
ik besta uw woord en ga.
Nog weet ik niets van U,
ooit zal ik U aanschouwen.

